

— ESSAY —

Nieuw economisch model voor onze toekomst

Midden in de vierde Industriële Revolutie vaart ons snel veranderende economisch systeem nog altijd op het oude economische model, waarvan het grondpatroon is gelegd tijdens de eerste en tweede Industriële Revolutie. Alsof het kompas van een stoomschip nog steeds bruikbaar is voor het besturen van computers. Welke veranderingen zijn er nodig in de economie opdat de vierde Industriële Revolutie bijdraagt aan een vreedzame, rechtvaardige en inclusieve samenleving, waarin de zorg voor mens en milieu centraal staan?

TEKST THERA VAN OSCH | BEELD IVANIA CARPIO VAN OSCH

Het centrale kompas van het huidige neoliberaal economisch denken is het paradigma van de economische mens. Met de vierde Industriële Revolutie wordt het paradigma van de autonome rationele consument geheel om zeep geholpen. Big Tech met gigantische hoeveelheid data over menselijk gedrag laat zien dat mensen geen eendimensionale rationele consumenten zijn en dat emoties, gemoedstoestanden, idealen, idolen, machtsverhoudingen, spiritueel bewustzijn, en andere ervaringen van invloed zijn op het consumentengedrag. Dankzij sociale media delen de mensen deze ervaringen. Het Algoritme heerst.

HEERSCHAPPIJ VAN ALGORITMES

Nu gebruiken productiebedrijven algoritmes om hun winst te maximaliseren door vergroting van de omzet en verlaging van de kosten. Ongemerkt worden grote hoeveelheden gegevens en beeldmateriaal over ons verzameld en door computers verwerkt, waaruit vervolgens ons 'profiel' kan worden vastgesteld en ons gedrag kan worden voorspeld.

Door het gebruik van algoritmes kunnen beslissingen worden geautomatiseerd. Door het verzamelen en analyseren van informatie over het gedrag van miljoenen mensen kun-

nen computers de behoeften van (potentiële) klanten voorspellen, zelfs voordat ze zelf hiervan bewust zijn.

Automatisering van besluitvorming met voorspellende algoritmes kan nuttig zijn, het leven van mensen vergemakkelijken, en tijd uitsparen. Maar er zitten ook gevaren aan, wanneer vooroordelen mee sluipen in de programmering, waardoor het gebruik van algoritmes kan leiden tot institutionalisering van discriminatie en etnisch profileren van bepaalde groepen van de bevolking.

Uiteindelijk wordt ons leven zelf koopwaar in handen van een paar Big Tech giganten die onze persoonsgegevens verzamelen, vermarkten en daarmee grote winsten maken. Hoe vrij is de vrije markt dan nog?

TOEZICHTSKAPITALISME

De econome Shoshana Zuboff van de Harvard Business School beschrijft in haar boek *'The Age of Surveillance Capitalism'* hoe mensen die gebruik maken van sociale media in feite 'grondstof' zijn voor mediagiganten. Het Toezichtkapitalisme houdt toezicht op de gebruikers van sociale media en eigent zich alle gedeelde menselijke ervaringen toe om te gebruiken als grondstof voor computerprogramma's die hieruit algoritmes produceren die het gedrag voorspellen. Deze data zijn eigen-

dom van het bedrijf. Voor een deel worden ze gebruikt voor verbetering van de digitale dienstverlening en voor deel voor de marketing.

In de concurrentiestrijd om een groot marktaandeel te veroveren en de winst te maximaliseren, zijn mediagiganten genoodzaakt steeds meer informatie aan mensen te onttrekken om hun gedrag beter te kunnen voorspellen. Zuboff noemt dit 'de noodzaak van extractie' van het toezichtskapitalisme. Doordat de surveillance economie in de eerste plaats functioneert volgens de logica van het kapitalisme, zal het in de kern streven naar kapitaalsaccumulatie en het economisch rationaliteitsprincipe toepassen. Dat wil zeggen, het vergaren van persoonsgegevens (grondstof) tegen de laagst mogelijk kosten, en het verwerken hiervan tot winstgevendende producten of diensten.

Het surveillance Kapitalisme is dus geen 'nieuwe economische orde', maar eerder een 'nieuwe manifestatie' van het kapitalisme. Het voltrekt zich sluipenderwijs en stap voor stap, zodat mensen eraan gewend raken dat hun persoonlijke gegevens worden onttrokken en gebruikt voor andere doeleinden. Het uiteindelijke doel, namelijk het onttrekken van persoonlijke gegevens, blijft onaangetast. Er worden alleen nieuwe strategieën bedacht voor het bereiken van dit doel.

Thera van Osch: "DE VIERDE INDUSTRIËLE REVOLUTIE BIEDT KANSEN VOOR EEN ECONOMISCHE RESET."

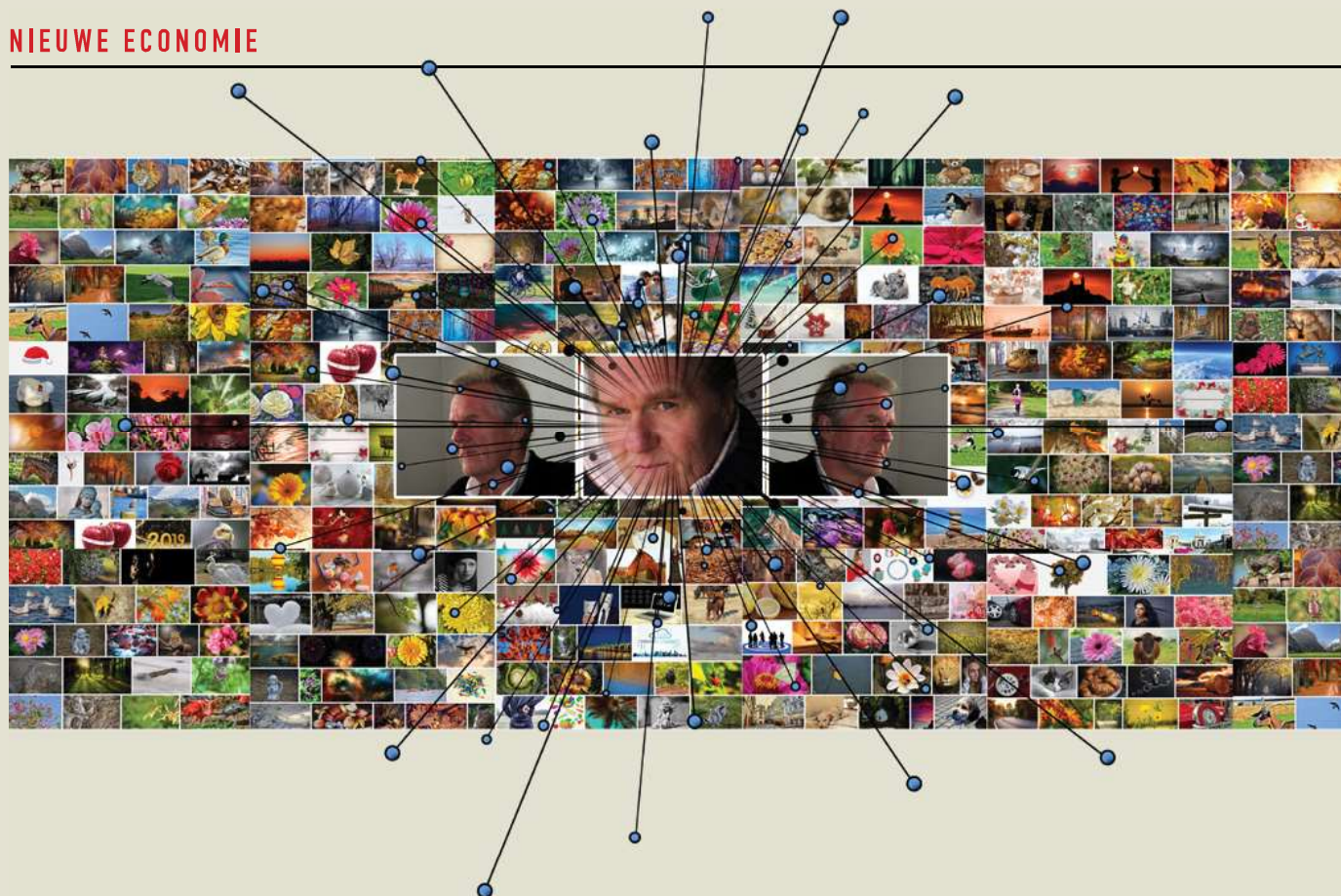
Het gaat daarbij niet alleen om schaalvergroting (*economics of scale*), maar ook om vergroting van de reikwijdte van economisch handelen (*economics of scope*). Zuboff verwijst hiermee naar het proces, waarbij gegevens niet alleen onttrokken worden aan online-activiteiten, maar ook aan het offline leven van mensen. Dingen worden verbonden met internet om gegevens te kunnen verzamelen. Met de Internet of Things, die verkocht worden om ons leven 'te vergemakkelijken', zoals matrassen, koelkasten, of camera's met een chip voor internetverbinding, kan in principe alles worden afgetapt. Onze stem, gezichtsuitdrukkingen, slaapgewoontes, gedrag in het verkeer, kijkgedrag op tv, eetgewoontes, tot en met onze intieme ervaringen kunnen worden gescand, geanalyseerd, en opnieuw vervaardigd in voorspelbare gedragsmodules, die in de surveillance economie lucratief zijn.

Met 'deep learning' kunnen computerprocessen niet alleen ons gedrag voorspellen, maar het ook manipuleren en in bepaalde richtingen duwen. Zuboff noemt als voorbeeld het spelletje 'Pokémon Go' van het bedrijf Niantic, dat gebruik

Thera van Osch

Thera van Osch is econoom, gender expert en onafhankelijke consultant. Ze is directeur van OQ Consulting BV, ondernemster van Conferentie Hotel World House (Wetten, Duitsland) en alleenstaande (groot)moeder van twee kinderen en een kleinkind.

maakt van Google Maps, en toegang heeft tot de camera, de contacten, en audiogegevens van het computerspelletje, zodat gamers kunnen worden gevolgd en rondgeleid op straat. Daardoor kunnen de spelers ook naar specifieke plekken worden geleid, zoals naar pizzeria's, parken of theehuizen.

Deze digitale architectuur heeft ook impact op de wereldpolitiek en kan de democratie ondermijnen door het verspreiden van leugens en het manipuleren van kiezers. Potentieel ligt het gevaar op de loer dat gegevens in handen vallen van totalitaire regimes.

Iedereen die actief is op internet heeft een algoritme. Dat wordt automatisch gegenereerd door zoekmachines. Voor je het weet zit je in een bubbel en krijg je steeds meer van dezelfde soort informatie voorgeschoteld. De bubbel rondom de twitterende president Trump kon jarenlang groeien, omdat Twitter en Facebook zijn account faciliteerden en daaraan veel konden verdienen. Pas toen het uit de hand liep met de bestorming van het Capitol op 6 januari 2021, besloot de top van Twitter en Facebook het account van Trump te sluiten, mede onder druk van verontruste klanten en bedrijven die dreigden met stopzetting van hun advertenties.

Dit toont aan dat de democratie op twee manier ondermijnd wordt: enerzijds door demagogen, geheime diensten

(zoals hackers die verkiezingen willen beïnvloeden), of verspreiders van samenzweringstheorieën (zoals de angst zaaiende QAnon). Anderzijds door de ceo's van mediagiganten die eigenaar zijn van de digitale architectuur en die uiteindelijk de macht hebben om een twitterende president het zwijgen op te leggen door zijn account te sluiten. Deze ceo's beschikken over meer macht dan regeringen.

ROBOTISERING VAN DE ARBEID

In ons huidige economisch model heeft arbeid pas waarde wanneer het een prijs heeft op de markt. Op de arbeidsmarkt en in onderhandelingen tussen werkgevers en werknemers komt de prijs van arbeid tot stand. De maatschappelijke status van een persoon hangt samen met de hoogte van haar of zijn ruilwaarde op de arbeidsmarkt. Mensen zonder betaalde baan staan onderaan de maatschappelijke ladder.

Door inzet van robots en AI neemt de productiviteit van bedrijven toe en gaan banen verloren. Uiteindelijk blijft een kleine elite van hoogopgeleide mensen over die nog werk hebben in het productiesysteem van de vierde Industriële Revolutie.

Indien we doorgaan op de vooronderstellingen van het oude economische model zal dit leiden tot een verdere tweedeling van de samenleving, met toenemende inkomensongelijkheid tussen de kleine elite van hoogopgeleiden en de grote massa van werklozen en werkzoekenden wiens banen zijn vervangen door slimme machines. De arbeidskosten van bedrijven zullen dalen, waardoor de overheid loonbelasting gaat mislopen. Dit systeem wordt op den duur onhoudbaar,

**“DE LEVENS-ESSENTIËLE THUISECONOMIE
WORDT DE NIEUWE BASIS VAN DE ECONOMIE”**

aangezien de overheid niet meer in staat zal zijn het oude stelsel van sociale zekerheid in stand te houden. Reden voor Bill Gates, die met Microsoft een cruciale rol speelt in de vierde Industriële Revolutie, om te pleiten voor belastingheffing op robots.

Het economisch denkkader zit echter vast aan het oude mensbeeld dat is ontstaan tijdens de eerste Industriële Revolutie. Vanaf die tijd gingen werkgevers menselijke ijver meten in termen van productiviteit. De onzekerheid en angst wegens het verdwijnen van banen als gevolg van de vierde Industriële Revolutie, leidt ertoe dat veel mensen in een identiteitscrisis raken, het gevoel hebben dat hen onrecht is aangedaan, en hiervoor zondebokken zoeken.

De grootste blinde vlek is de totale onzichtbaarheid van waarden die niet te koop te zijn: aandacht, liefde, ondersteuning en zorg. Huishoudelijke arbeid, opvoeden van kinderen, vrijwilligerswerk, en mantelzorg tellen niet mee in het BNP en worden dus niet meegeteld in de economische statistieken. Dit is het centrale probleem van de vierde Industriële Revolutie. We moeten af van dit eendimensionale verouderde mensbeeld. Deze tijd, waarin mensen veel meer zijn gaan thuiswerken, biedt juist kansen voor een meer holistisch mensbeeld en spirituele transformatie in een samenleving waarin ieder mens telt.

NIEUWE ECONOMIE

De vierde Industriële Revolutie biedt kansen voor een economische reset en het ontwikkelen van een nieuw inclusief economisch model dat gebaseerd is op mensenrechten en zorg draagt voor mens en planeet. Enkele suggesties die wellicht aanzetten kunnen geven voor de ontwikkeling van een nieuw economisch model voor de toekomst.

1. Mensbeeld

Vervang het paradigma van de 'homo economicus' door 'caring human being'. Niet de 'ruilwaarde' van de mens op de arbeidsmarkt is bepalend voor de positie van de mens in het economisch systeem, maar respect voor de mensenrechten is bepalend voor economisch handelen en geldt voor elk mens ongeacht leeftijd, sekse, capaciteit, achtergrond, kleur, etniciteit, religie, of andere identiteiten.

Mensen zijn geen algoritmes. Het toe-eigenen van persoonlijke gegevens is een schending van de menselijke integriteit en is daarom niet toegestaan. Mensen krijgen zelf controle over de eigen data en bepalen zelf wat zij hiermee willen doen.

2. Economische waarden

Tijd en Milieugebruiksruimte (MGR) worden de nieuwe economische waarden. De prijs van producten wordt uitgedrukt in MGR. De aarde en de natuurlijke rijkdom wordt de basis voor het toekomstig ruilsysteem, dat daardoor wordt gekoppeld aan de logica van een natuurlijk en sociaal cultureel sy-

"ECONOMISCHE GROEI WORDT DE GROEI VAN NATUURLIJKE EN MENSELIJKE RIJKDOM"

steem. De waarde van een product of dienst wordt bepaald door de MGR.

Met de overname van menselijke arbeid door robots en AI wordt betaalde arbeid steeds minder relevant in het economisch systeem. Mensen krijgen steeds meer tijd voor zichzelf en voor elkaar. Het onderscheid tussen betaalde en onbetaalde arbeid valt weg. Mensen zijn vrij hun leven te wijden aan de arbeid die het meest betekenisvol is in hun leven. Economische groei wordt dan groei van *natuurlijke en menselijke rijkdom*.

3. Thuisconomie

De scheiding tussen productie- en consumptiehuishoudingen valt weg. Dankzij technologische ontwikkelingen kan een groot deel van de economie worden *gedecentraliseerd*, zoals duurzame energie, virtuele dienstverlening, en vele andere taken in de thuisconomie. De levens-essentiële thuisconomie wordt de nieuwe basis van de economie, die naast consumeren ook goederen en diensten aanbiedt, terwijl de grotere bedrijven in dienst staan van de productie- en consumptiebehoeftes in de thuisconomie.

4. Universeel Basisinkomen

De technologische veranderingen kunnen de levensstandaard van de hele mensheid verbeteren indien er een rechtvaardige verdeling komt van de bronnen van bestaan, gekoppeld aan de grenzen van de aarde. Elke aardbewoner krijgt een basisinkomen gebaseerd op een *Fair Earth Share (FES)*. Dat is gelijk aan de totale oppervlakte van productief land, gedeeld door het aantal inwoners.

Met de blockchain technologie wordt de 'FES' maandelijks verdeeld onder alle wereldbewoners. Banken worden overbodig. Het doel van het economisch handelen is het bevorderen dat de mensheid meer tijd krijgt voor het bouwen aan een gelukkiger leven, binnen de grenzen van hun 'FES' gaan leven en dat de technologische vernieuwingen hieraan bijdragen.

5. Democratie

Decentralisatie van de economie creëert meer mogelijkheden voor controle van productieprocessen op lokaal niveau. Participatieve democratie met zelfbestuur op lokaal niveau is een belangrijk element van de inclusieve samenleving, die elke inwoner de kans geeft mee te beslissen over de eigen directe omgeving en versterkt de representatieve democratie. Controle over de sociale media ligt niet langer in handen van de ceo's van grote mediabedrijven, maar komt onder democratische controle te staan. ■